

Fiúból férfi

Egy végzős gimnazista osztálynak tartott lelkigyakorlat

Az alábbiakban a szerző egy végzős gimnazista fiúosztály számára tartott kötelező iskolai lelkigyakorlat előkészítésének és megtartásának a folyamatát ismerteti. Az előkészítés során a lelkigyakorlat-vezetők saját élménnyel rendelkező, kompetens közösséget alakítanak. Az igényfelmérés alapján az osztályfőnökkel együttműködve és a diákokat bevonva alkotják meg a lelkigyakorlat tervezetét. A lelkigyakorlat, mely a hitelesség, az elfogadás és az empátia légkörében zajlik, a profántól a szent felé halad. Egy profán filmből kiindulva, a személyes élet tapasztalataira építve, a lelkigyakorlat játékaiknak és tevékenységeinek tapasztalatait figyelembe véve a résztvevők imádságban Isten elé viszik tapasztalataikat. Összekötik a profánt a szenttel. E konkrét lelkigyakorlatban Richard Rohr nyomán a férfi útjával ismerkedtek.

Kulcsszavak: kötelező iskolai lelkigyakorlat; férfispiritualitás, kamaszok, beavatás, küldetés, apasebek.

A kötelező iskolai lelkigyakorlat mint a spirituális nevelés eszköze eléggé elterjedt az egyházi iskolákban. Azonban a „kötelező lelkigyakorlat” kifejezés oximoronnak tűnik.

Loyolai Szent Ignác szerint „lelki gyakorlatnak mondható minden olyan tevékenység, amely előkészíti és alkalmassá teszi a lelket, hogy eltávolítson magától minden rendezetlen hajlamot, és miután eltávolította őket, keresse és megtalálja az isteni akaratot abban, hogy életét lelke üdvözülése felé irányítja”.¹ Az ignáci lelkigyakorlat során alapvető a mély belső vágyak felismerése. A lelkigyakorlat tehát a nagylelkűség, a szabad ráhagyatkozás légkörében zajlik. De hogyan teremthető meg ez a szabadság egy kötelező iskolai programon?

A lelkigyakorlat egy egyéni spirituális út bejárására hív. Sokszor idegen emberek egyszerre lelkigyakorlatoznak: őket az istenkeresés kapcsolja össze. Néha keresztény közösségek, lelkipásztori csoportok, lelkiségi mozgalmak közösségei vesznek részt lelkigyakorlaton: őket a közös spiritualitás kapcsolja össze. De egy iskolai osztály szervezőlve alapvetően más: az osztály ugyanis tanulásra szervezett közösség.

Ha azt feltételezzük, hogy egy egyházi középiskolában a diákok döntő többsége elkötelezett keresztény, akkor könnyen csalódás érhet minket. Egyrészt az osztályba valószínűleg járnak olyan diákok, akiknek a hite éppen krízisben van, hiszen ez természetes velejárója a hitfejlődésnek.² Másrészt az egyházi iskolák diákjai egyre nagyobb arányban nem

1 LOYOLAI SZENT IGNÁC: *Lelkigyakorlatok*, Jezsuita Kiadó, Budapest, 2018, 1. ■ 2 A pszichológia strukturális fejlődélméletei alapján állva dolgozta ki Osmer és Fowler a hitfejlődés elméleti modelljét. A lelkigyakorlaton alapvetően az ennek megfelelő harmadik és negyedik szinten álló fiatalokkal fogunk találkozni. Az egyes szakaszok jellemzőit lásd: R. OSMER – J. W. FOWLER: A gyermek- és serdülőkora a hitfejlődés szemszögéből 1., *Embertárs*, 2007/2., 100–110. A normatív és akcidentális hitfejlődés krízisekről pedig uók: A gyermek- és serdülőkora a hitfejlődés szemszögéből 2., *Embertárs*, 2007/3., 196–213.

elkötelezett keresztény családból jönnek, és maguk sem elkötelezett keresztények. Sokuk kifejezetten távol van a keresztény hagyománytól.

A kötelező iskolai lelkigyakorlat tehát különösen izgalmas műfaj. A kötelezőség és a szabadság ellentétének feloldása alapfeladat. Egy hosszú történettel, örömmel és bánatokkal, vonzásokkal és taszításokkal teli csoport (az osztály) folyamataiba lépünk be, és viszonylag rövid idő alatt próbálunk kedvező változásokat elérni. Az erősségekre építeni, a gyengeségeket ellensúlyozni, a sebeket gyógyítani. Biztonságos közeget teremteni a személyes történetben való előrelépéshez. Néhány diákkal személyes beszélgetést folytatni.³ Megszólítani a hittől távol állókat, segíteni a mélyen hívőket.

Találkozhatunk olyan osztállyal, ahol a diákok egy része eleve elutasítással reagál, ha a hit valamilyen formában előkerül. Ezeket a fiatalokat könnyen elveszíthetjük már a lelkigyakorlat elején, ha explicit módon a középpontba helyezzzük a kinyilatkoztatást. De nem kell lemondanunk arról, ami az ignáci lelkigyakorlat sajátja, hogy a folyamat mindig a lelkigyakorlatozó élettapasztalatából indul ki és arra épít.⁴

Az alábbiakban ismertetett programban a profán világból, a diákok tapasztalataiból indulunk ki. Általában egy profán film segítségével vezetjük fel a lelkigyakorlat témáját. Utána a film által fölvetett kérdéseket élettapasztalataik felidézésével tesszük személyessé. Majd játékokon és egyéb tevékenységeken keresztül a témával kapcsolatos helyszíni tapasztalatokra is szert tesznek. A felidézett és megélt tapasztalatokat ismétlődően imába visszük. A lelkigyakorlat során és végén átkeretezzük az élményeiket, olyan módon, hogy Istenre mutassanak. A tevékenységek végig dupla fenekűek, azaz a nem hívő és a hívő diákok számára is van jelentésük.⁵ Végig vigyázunk, hogy a lelkigyakorlat ajánlat és ne kényszer legyen diákjaink számára.

Az elmúlt hét évben háromszor tartottam lelkigyakorlatot végzős és egyszer tizenegyedikes fiúosztályban. A tematika nagyon hasonló volt, de mind a négy alkalom önálló és megismételhetetlen eseményt jelentett. A lelkigyakorlatra való készülés számomra is minden esetben egyedülálló spirituális út bejárását jelenti.

A LELKIGYAKORLAT ELŐKÉSZÍTÉSE: IGÉNYFELMÉRÉS

Az osztályfőnök kezdeményezésére kezdődik a lelkigyakorlat előkészítése. Közös meghatározzuk a kereteket, megvitátjuk az elképzeléseit.

A végzős lelkigyakorlat dinamikája a legjobban akkor tudna kibontakozni, ha csütörtök délután kezdődne, és vasárnap délelőtt fejeződne be. A csütörtök délután, este a megérkezésé. Megismerkedünk egymással, kialakítjuk a kapcsolatot. Letesszük a hétköznapi problémáit, és figyelmünket a témára tudjuk fordítani.

A lelkigyakorlat vége felé a lelkigyakorlatozó figyelme már hazafelé irányul. Jót tesz a dinamikának, ha szombat este egy ünnepi vacsorával zárul, és akkor másnap reggel egy zárókörral érhet véget a folyamat. Így szombaton végig fenntartható a figyelem. Egyébként

3 Az ideális lelkigyakorlat-kísérői attitűd megfelel a Rogers-féle terápiás triászknak: hitelesség, feltétel nélküli elfogadás, empátia. Vö. I. BAUMGARTNER: *Pasztorálpszichológia*, Semmelweis Egyetem, Budapest, 2006, 440–454. ■ 4 Vö. NEMES Ö.: *Életünk alapjai Istenben*, Jezsuita Kiadó, Budapest, 2018, 17–20. ■ 5 Vö. F. OSER: A vallásosan értelmezett megtapasztaláson alapuló istenkapcsolat, *Embertárs*, 2005/1., 42–49.

a szombat délután már felszínessé válik. Azonban az osztály anyagi lehetőségei ritkán tesznek lehetővé ilyen hosszú lelkigyakorlatot.

A mindennapok helyszínén nehéz elszakadni a hétköznapok problémáitól, elcsendesedni, befelé figyelni. Érdeemes életünk szokásos helyszíneitől távol eső helyet keresni a lelki gyakorlatnak. Az iskola helyszínei olyan emlékeket idézhetnek föl, olyan asszociációkat hozhatnak elő, amelyek következtében az egyéni és csoportfolyamatok nehezebben áttekinthetők. Egyszer az osztályfőnök ragaszkodott az iskolai helyszínhez, így volt lehetőség megtapasztalni, hogy ez valóban nehezíti a diákok elmélyülését, és megváltoztatja a lelki gyakorlat dinamikáját.

Az osztályfőnökkel való egyeztetés során benyomást szerezhethünk az osztályról. Milyen az egymáshoz és a valláshoz való viszonyuk? Milyen állapotban van az osztályközösség? Milyen témák lehetnek fontosak a diákoknak? Kik a nehéz problémákkal küzdő diákok?

Az előkészítés során érdemes megismernünk a diákok kötelező iskolai lelki gyakorlatot érintő korábbi tapasztalatait. Milyen emlékeik vannak? A korábbi lelki gyakorlatok során mi volt számukra fontos, és mi volt nehéz? Milyen elvárásaik és milyen félelmeik vannak a készülő lelki gyakorlattal kapcsolatban? Mennyire nyitottak? Érdeemes azt is kipuhatolni, hogy milyen közöttük a bizalmi szint. Mennyire tudnak reflektálni önmagukra? Milyen kérdések foglalkoztatják őket jelenleg? Személyenként mit tartanak most életük központi kérdésének? (Vagy legalábbis mi az, amit előttem föl tudnak tárni ebből?)

A célcsoport igényeinek felméréséhez a következő módszereket használhatjuk:

- beszélgetés az osztályfőnökkel;
- személyes találkozás a csoporttal;
- kérdőív;
- személyes beszélgetés néhány csoporttaggal.

Az osztállyal való találkozásra körülbelül négy hónappal a lelki gyakorlat előtt, egy tanítási óra keretében kerül sor. Azért ilyen korán, hogy a találkozás során szerzett információk és benyomások alapján legyen idő előkészíteni a lelki gyakorlatot.⁶ A találkozás során benyomást szerzünk a csoportról, valamint elkezdjük építeni a kapcsolatot.

Egy csoportmunkában már járatos osztályban először kicscsoportban válaszoltak arra a kérdésre, hogy a korábbi lelki gyakorlatok alapján mit szeretnének és mit nem szeretnének a következő lelki gyakorlaton. Utána egy egyszerű kérdőívet töltöttek ki. Két mondatot kellett befejezni: „Nekem most az a fontos az életemben...” „Nekem most az a nehéz az életemben...”

A végzős fiúosztályban tartott lelki gyakorlatok igényfelmérése során szinte mindig előkerültek a következő témák: felnőtté válás, férfvá válás, a szülőhöz való viszony, apasebek, elvárások, a tanulás és a magánélet feszültsége, továbbtanulás, az életcél megfogalmazása, az iskola vége (búcsú az osztálytól, az iskolától), félelem az ismeretlentől, a küzdelemhez való viszony, párkapcsolati kérdések. Fontosnak gondolom, hogy rá tudjunk nézni a személyes „erőforrásokra”, például a közösségi kapcsolatokra, az „ősökkel” való kapcsolatra, hiszen a diákok erőpróbák előtt állnak: érettségi, felvételi.

⁶ Hátránya a korai időpontnak, hogy a diákok motivációjára már kevésbé hat.

A diákok számára jelenleg legmeghatározóbb kérdések megtalálásában az osztályfőnök segítségét szoktam kérni. Az egyik lelkigyakorlaton a beszélgetések eredményeként megtudtam, hogy a fiatalok közül sokan jönnek csonka családból vagy zavaros családi helyzetből. Többeknek nincs, nem igazán van vagy rossz a kapcsolatuk az apjukkal. Az előkészítés e fázisában vonzott, hogy valamilyen módon ezzel (is) foglalkozzunk a lelkigyakorlaton. Az apa-sebek témaköre különösen érzékeny, ezért kiemelten fontos a nondirektív, teljes elfogadással alapuló attitűd. Világosan meg kell tudni különböztetni a mentálhigiénés segítőbeszélgetést a terápiától, és messziről el kell kerülni a belekontárkodást a terápiába. Előzetesen számot kell vetni azzal kapcsolatban, hogy a lelkigyakorlat kísérőinek kompetenciahatárán belül van-e a kérdéskör.

A következőkben négy olyan lelkigyakorlat tapasztalatairól számolok be, amelyek témája „a férfi útja” volt. Azzal a céllal szerveztük őket, hogy a résztvevők megerősödjének felnőtt-férfi-identitásukban. Segíteni szerettünk volna értékességük megtapasztalásában, erőforrásaik és hivatásuk felismerésében.

GONDOLATOK A FÉRFI SPIRITUÁLIS ÚTJÁRÓL

A férfispiritualitás útját keresve érdemes megismerkedni *Richard Rohr* amerikai ferences szerzetes gondolataival.⁷ A legtöbb hagyományos kultúrában a serdülőkor végén a fiúkat beavatási szertartásnak vetették alá. A beavatás után a felnőtt férfiak közössége befogadta az immár felnőtt férfit. Bár a nyugati kultúrában egyetemes jelleggel már nincsenek jelen a beavatási rítusok, a hiányuk érezhető. Nem véletlen, hogy a jelenség újra és újra megjelenik a férfiközösségekben: sportkörökben, kollégiumokban, a katonaságban, de jelen van például a cserkészletben is, mint próbák sorozata.

A hagyományos (törzsi) beavatási szertartás során a fiút elkülönítik a védelmező női közegtől, és rituális térbe helyezik. Ebben tapasztalja meg a férfiaságot mint szent élményt. A rítusban a fiút próba elé állítják, amelynek része a rituális sebződés. De ebben a kemény próbaszituációban nincs magára hagyva, ott vannak körülötte a már kipróbált férfiak.⁸

A beavatás elemeit megtaláljuk a keresztség szimbolikájában is: a szimbolikus „vízbe fojtás”, a felkenés, az öltözet cseréje, a tűz, az új név, a mentorok, az új státus, az identitás alakulása. A keresztségben ugyanis Jézus Krisztus halálára keresztelkedünk meg (abba merülünk bele), hogy vele együtt támadjunk föl, és jussunk el az Atya dicsőségébe. Jézus Krisztus bemerítkezése a Jordánba a beavatás klasszikus ösképe. Az alámerülés fulladásélményt idéz meg: a tehetetlenség, a halállal való találkozás pillanatát. Az ebből való fölemelkedés után az Atya Fiának nevezi Jézust, azaz áldásával kijelöli identitását. Jézus e beavatási esemény után indul el küldetésének teljesítésére.

Az egyiptomi kivonulást és a pusztai vándorlást a zsidó nép beavatásaként foghatjuk föl. A pusztában, a próbatétel során a nép visszaidézi Egyiptom húsfajzekait, a gyermekkor biztonságát. Utána pedig határelményt élnek meg a Vörös-tengeren való átkelés közben és utána a pusztában.

7 R. ROHR: *A férfi útja II. Maszkok, hegek, archetípusok*, Ursus Libris, Budapest, 2004, 59–64, 204–210.

■ 8 A férfibeavatás spiritualitásának keresztény megjelenésével kapcsolatban vö. GUBA A. SCH. P.: A férfibeavatás szakrális megjelenése – a jászói premontrei templomban, *Embertárs*, 2011/2., 182.

Végső soron Jézus Krisztus halálának és feltámadásának ősképeit ismerhetjük föl a fenti két bibliai történetben. A beavatáshelyzetekben áttételesen Jézus Krisztus misztériumával találkozhatunk.

A férfibeavatásban öt fontos üzenetet kell átadni szavak, próbatételek és a közösség segítségével, a szimbolikus sebzés által.⁹ Mindenekelőtt elengedhetetlen, hogy a beavatandó higgyen abban, hogy ami történik, nagyon fontos. A rítus után világos és befejezett tény legyen, hogy a fiú férfi lett, így többé már nem szükséges bizonygatnia, hogy férfi.

A beavatott férfi tudja, hogy ő fontos. A beavatásnak öt üzenete van:

1. *Az élet nehéz.* Ne arra vesztegeds az energiád, hogy megpróbálsd megkönnyíteni, hanem fogadd el a „keresztedet”! A nehézség az élet természetes része, ezért ne kikerülni próbálsd, hanem küzdj meg vele!
2. *Meg fogsz halni.* Ne félj találkozni a halandóságoddal! A próbák és sebződések által találkozhat a halálfélelemmel és a halállal. A „szent sebek” készítenek föl a végső elengedésre. Véges az életed ezen a földön, becsüld hát meg az itt töltött időt! Használd értékesen, ne pazarold!
3. *Nem vagy annyira fontos.* Tudd, hogy hol a helyed ebben a világban, csak így kerülheted el az egoizmus csapdáját! Alázat nélkül nem tudod megvalósítani az igazságosságot, nem tudod elérni a boldogságot.
4. *Nem te irányítasz.* Véges világban élsz, korlátozottak az erőforrásaid. Egyszer meg kell tapasztalnod a határaidat, ahol elfogynak az erőforrásaid, ahol már nem tudod ellenőrzésed alatt tartani a következményeket. El kell jutnod arra a pontra, amikor feladod. Ebből tudod megtanulni, hogy másokra vagy utalva. Ismerd el ezt a hatalomfosztottságot! Isten irányít.
5. *Az életed nem rólad szól.* Csupán apró részei vagyunk a nálunk sokkal hatalmasabb univerzumnak. Egy hatalmas és szent misztérium részeseként érdemes odafigyelnünk, szemlélődnünk, elmélyülnünk. A szabályokat nem mi állítjuk fel, de megkaptuk azt a méltóságot, hogy szeressünk, alkossunk, együttműködjünk.

A modern nyugati társadalomban nem léteznek a szó szoros értelmében vett beavatási rítusok, de életünk során több beavatási élményben lehet részünk, amely közvetítheti számunkra az öt üzenetet. A lelkigyakorlaton szeretnénk közelebb vinni a fiúkat ezeknek az üzeneteknek a befogadásához.

A LELKIGYAKORLAT ELŐKÉSZÍTÉSE: A VEZETŐK CSAPATA

A serdülők számára az elsődleges referencia a kortárscsoport. Ezért nagyon gyümölcsöző lehet, ha a felkészült idősebb diákok közösségéből kerülnek ki a lelkigyakorlat segédvezetői.¹⁰ Ebben a lelkigyakorlatban azonban a diákokat a „férfi útján” szeretnénk vezetni, ezért a lelkigyakorlat vezetőinek olyan férfiaknak kellene lenniük, akik szintén ezen az úton járnak. Jó lenne, ha sikerülne olyan férfiakat választani, akik jól ismerik egymást,

9 Vö. R. ROHR: *A férfi útja II.*, i. m. 207–208. ■ 10 Vö. ELEK L. SJ: *Principles for a mold of an overnight “retreat” for high school students based on Fowler’s Faith Development Theory and on some Hungarian Jesuits’ experiences at Kurtabérc*, STL, Boston College, 2016. <https://dlib.bc.edu/islandora/object/bc-ir:106920>

mély kapcsolatban vannak, igazi férfiközösséget alkotnak. Jó lenne, ha egyrészt komoly élettapasztalattal rendelkeznének, másrészt a lelkigyakorlat-tartás, a kiscsoportvezetés és a személyes kísérés terén is tapasztaltak lennének.

Azonban sem megfelelő diák-, sem férfiközösség nem volt a környezetemben. Ezért az ismeretségi körömből imádságos megkülönböztetés során választottam ki azokat, akik bekerültek a csapatba.

Korábbi lelkigyakorlat-vezetői tapasztalataimból tudom, hogy a vezetői feladatok sokkal nagyobb odafigyelést igényelnek, mint a kiscsoportok kísérőinek feladatai, ezért fontos segítséget jelent számomra, ha a kiscsoportvezetésben van segédem. Erre a feladatra egy rátermett egyetemistakorú fiatalot szoktam felkérni. Mivel ő csak néhány évvel idősebb a résztvevőknél, fontos referenciaszemély lehet számukra.

Az osztállyal való találkozás és a célok meghatározása után először külön-külön ültem le beszélgetni a kiszemelt vezetőjelöltekkel. A lelkigyakorlat témájáról váltottunk szót. Igyekeztem érzékelni, hogy mi az, ami közel áll hozzájuk, s mi az, ami kevésbé. Beszélgettünk a lehetséges tevékenységi formákról.

A beszélgetések nyomán készítettem egy vázlatos tervet a lelkigyakorlatról, majd elkezdtem előkészíteni a vezetők számára tartandó tréningnapot. Ennek a napnak az a célja, hogy a vezetők a lehetőségekhez mérten közösséggé formálódjanak, elmélyüljenek a lelkigyakorlat témájában, és saját élményre tegyenek szert.

A nap elérte célját. Mélyült a viszonyunk, és saját élményre tettünk szert. Véglegesítettük a programtervet, amelyet mindenki a magáénak érezhetett.

A LELKIGYAKORLAT PROGRAMJA

A lelkigyakorlat előtti este a vezetők és az osztályfőnök közösen imádkoznak. Alkalmas *Andrej Rubljev* Szentháromság-ikonja előtt elmélkedni a közösségről. Tudatosítjuk Isten felénk és a diákok felé irányuló feltétlen szeretetét és meghívását. Tudatosítjuk, hogy a diákok számára az elfogadás, a szeretet és a mélyülő közösség tapasztalata, ha nem is feltétlenül témává válva, de a Szentháromsággal való találkozást jelenti.

1. Az előkészület napja

Az első délután és este célja a megfelelő érzelmi hozzáállás és a kiscsoportok kialakítása, az ismerkedés a csoportvezetővel. A lelkigyakorlat fő témáját a *Harcosok klubja* című film megtekintésével és feldolgozásával vezetjük be. Richard Rohrnak a férfi útról alkotott gondolatai adják a lelkigyakorlat központi témáját. Bemutatjuk a férfi lelki útjának rohi modelljét.¹¹ Személyes tanúságtételekkel beszélünk a beavatás fontosságáról a férfivá válásban. Ismertetjük a beavatás öt üzenetét.

11 R. ROHR: *A férfi útja II.*, i. m. 35–50.

2. A pusztai vándorlás napja

A délelőttöt a „pusztában” töltjük: csendben, magányban. Az elmélyülés érdekében a feladatok leírását számozott borítékokban kapják meg. Minden feladatot részletes reflexió követ.

- A pusztába csendes zarándokként megyünk. A jelenlétet, a szemlélődő hozzáállást, a csendet tanuljuk, tapasztaljuk.
- Az alkotásban mindig kimondunk valamit magunkból. Megéljük termékenységünket, férfiségünket. Az alkotás: önmagunkkal való találkozás.¹²
- Az apával való viszony. Az otthonról való elszakadás küszöbén az apával való kapcsolat döntő fontosságú. Általában tele van fájdalommal, sebekkel, csalódottsággal. Ugyanakkor az apával való kapcsolat rendezése az egészséges felnőtt férfilét alapja. Arra kérjük a fiúkat, hogy írjanak levelet az apjuknak.
A diákok közül sokaknak nehéz az apával foglalkozniuk. Alternatív feladatként dolgozhatnak egy felnőtt férfihoz való viszonyukkal, vagy reflektálhatnak a közösséghez való viszonyukra is.
- Névválasztás. A nevünk identitásunk mélyét érinti. A névválasztás önmagunk kimondása, értékválasztás. A nevünk kimondása: önmagunk felvállalása a közösség előtt.
- A küzdelemnek is lehet helye a délelőttben, de csak választható feladatként. Még így is féltő, hogy túlterhelődik a délelőtt, ezért és az alaposabb előkészítés érdekében ezt a tevékenységet az utóbbi alkalmakkor a lelkigyakorlat későbbi részére tettem.

A délelőtt kiscsoportos feldolgozással zárul.

A délutáni szabadidő után életünk nehézségeivel foglalkozunk (vesztesség, gyász, szomorúság, keserűség, rabság), de ránézünk arra is, hogy hol van számunkra az élet, az újjászületés.

Este egy különleges mise keretében átéljük az utolsó vacsorán történeteket. A széderesti szertartásra mint a zsidók „beavatási szertartására” tekintünk. Ezen keresztül rápillanthatunk saját beavatási utunkra. Szembesülünk Jézus radikális önátadásával.

3. A küldetés napja

A délelőtt az életcél kereséséé. Közös indítás után egyéni munka következik, és egyéni beszélgetések sorozata a négy kísérlőnél.

A délután a közösségi visszajelzés és az áldás ideje. Este van a lelkigyakorlat zárása, a zárómise.

A LELKIGYAKORLAT EGYES RÉSZEIRŐL

1. Ismerkedés a helyszínnel

A lelkigyakorlat a mindennapi élettől elkülönített csendes idő. Gazdasági okok miatt az egyik lelkigyakorlat helyszíne sajnos az iskola volt. Különösen figyelni kellett arra, hogy

¹² Vö. uo. 73.

a lelkigyakorlat elején mindinkább távolságot vegyünk a mindennapoktól, megérkezzünk a lelkigyakorlatba, kapcsolatba kerülünk az érzéseinkkel, és egymásra hangolódjunk.

Először azt kértük a diákoktól, hogy magányosan járják be a kampuszt, fedezzék fel úgy, mintha először lennének itt, figyeljék meg az apró részleteket, használják az összes érzékszervüket: lássanak, halljanak, szagoljanak, tapintsanak. Majd megkértük őket, keressenek maguknak párt, s egyikük csukja be a szemét. Ezután a másik körbekalauzolja, és bemutatja a helyszínt, majd cserélnek.

A feladat azokra az érzékszerveinkre irányítja a figyelmet, amelyeken keresztül általában kevésbé tudatosan észlelünk. Élesíti az „öt érzéket”, mélyíti a kapcsolatot a pár tagjai között, és növeli az empátiát.

A megosztás szempontjai: Milyen érzés volt egyedül felfedezni? Mi volt érdekes? Milyen érzés volt vezetettnek lenni? Milyen volt vezetni?

2. A Harcosok klubja című film

A film főszereplője a *puert* (a beavatatlan ifjút) képviseli. Nincs apja, nők nevelték fel. Nem keres magának párt, mert „nem hiszi, hogy még egy nő lenne a válasza a problémáira”. Nincs kapcsolata az ösztönvilágával, és céltalanul él a világban. Kifejező, hogy a filmben nem hangzik el a neve. Egyszer csak találkozik az ösztönkésztetéseit szimbolizáló Tylerrel, aki mindaz, aki ő szeretne lenni: szabad lázadó, aki nem törődik a társadalmi normákkal, szabadjára engedi szexuális energiáit. Tyler jelmondata: „Érd el a mélypontot!” Erről szól a film kulcsjelenete,¹³ amely igazi beavatáshelyzet. A Névtelen ki akar menekülni belőle, de Tyler nem hagyja. A Névtelen megtapasztalja a teljes tehetetlenséget. Tudatosodik benne, hogy nem ő irányít, és rájön, hogy egyszer meg kell halnia.

Tyler valóban fölszabadítja a Névtelent, de egyúttal le is rombolja a világát. Ha a Névtelen nem zabolázza meg az ösztöneit, akkor nem tud önmaga lenni, sőt elpusztul. A kamaszból a film végére felnőtt lesz, aki integrálja Tylert a személyiségébe. Ezáltal lesz képes párkapcsolatra, és van esélye arra, hogy célja legyen az életben.

A film általában megosztja a diákságot. Érdekes megbeszélni a történetet, és beszélgetni az értelmezéséről. Néhány kérdés a film feldolgozásához: Melyik jelenet volt rád a legnagyobb hatással? Felidéz-e valamit az életedből? Szerinted mi a film kulcsjelenete? Foglald össze egy mondatban, hogy mi a film pozitív üzenete a te számodra!

A film értelmezése jó alap a „férfi útjának” felvázolásához és a beavatás öt üzenetének ismertetéséhez. Ez adja majd a lelkigyakorlat vezérfonalát. Minden blokkot ehhez lehet kötni. A lelkigyakorlat végére a film története, a fiúk személyes élettörténete, az Egyiptomból kivonuló izraeliek és a kereszten szenvedő, majd feltámadó Jézus története összefonódhat, és Örömhírré válhat.

13 <https://www.youtube.com/watch?v=zvtUrjfnSnA>

3. Apasebek

A kamasz fiúk életében kiemelten fontos az apa személye, az apával való emberi kapcsolat.¹⁴ De kamaszkorban ez a viszony általában kusza és konfliktusokkal teli. Jó lenne hozzásegíteni a fiúkat, hogy megérezhessék apjuk megbecsülését, áldását.

Egy több mint száz középiskolás részvételével zajlott ifjúsági zarándoklat „fiúnapjára” készülve a vezetők megszervezték, hogy az apák írjanak levelet a fiaiknak. A beszámolók szerint a fiúk számára életre szóló élmény volt kézhez kapni a saját levelüket.

Az egyik végzős fiúosztályban tartott lelkigyakorlaton megpróbáltam adaptálni az ötletet. A kérdést megvitattam az osztályfőnökkel, és tanácsot kértem a témában jártas szakértőktől. Végül elkezdtem a szervezést.

Az osztályban volt egy fiú, aki néhány évvel korábban veszítette el az édesapját. Mindenekelőtt személyesen beszélgettem vele, és igyekeztem érzékeltetni, hogy nem sérülne-e, ha az osztálytársai levelet kapnak az apjuktól, ő pedig nem. Igyekeztem kipuhatolni, hogy számára megfelelő lenne-e, ha egy általa megnevezett felnőtt férfi írna neki. Bár kész voltam bármikor ejteni az ötletet, végül ebben maradtunk. Ezután a többiek apukáját egyenként föl hívtam, és egy rövid beszélgetés során arra kértem őket, írjanak egy áldásszerű levelet a fiuknak. Az apák többsége számára nem volt egyszerű a feladat, sokan meg is ijedtek tőle. De azután – sokszor az anyukák segítségével – mindenki megbirkózott vele.

A lelkigyakorlaton először a diákok írták meg az „apalevelet”, majd kiscsoportban megbeszéltük. Másnap pedig a pusztai program (alkotás, küzdelem, névválasztás) után mindenki kézhez kapta egy borítékban az apja levelét, amellyel elvonulhatott. Majd az egyéni csendes idő után kiscsoportban beszélgettünk róla. Ez a beszélgetés mindenhol nagyon mélyre sikerült. Sok könny csorgott, beleértve az enyémet is. A lelkigyakorlaton volt lehetőség a személyes beszélgetésre is. Ez még segítette a feldolgozást.

A fiúk és a szülők visszajelzései alapján szinte mindenkire pozitívan hatott a program. Egy fiú volt, aki nem érzékelt változást.

Ez a tevékenység kilépett a lelkigyakorlatok hagyományos keretéből, és az egyéni segítség, illetve a segítő közösség mellett megszólította a családot. A folyamatok értelmezéséhez már rendszerszemléletre volt szükség. Az apák megkeresése hatott a családi kapcsolatokra. Az a kérés, hogy írjanak levelet a fiuknak, amelyben leírják, milyen pozitívumokat látnak benne, az apákat reflexióra készítette. Többeknél a szülők együtt reflektáltak az apa-fiú viszonyra. Ennek már önmagában pozitív hatása volt. Ehhez tevődött hozzá, hogy a fiú önállóan is reflektált erre a kapcsolatra, majd szembesült azzal, hogy az édesapja mit lát belőle.

Egy másik végzős fiúosztályban az osztályfőnökkel való beszélgetés során világossá vált, hogy az apa-fiú kapcsolatok sokkal problémásabbak. Megvizsgáltam annak lehetőségét, hogy ahol lehet, levelet íratos az apával; ha pedig ez nehézségbe ütközik, akkor egy másik férfival, aki a fiú számára fontos. Az osztályal való találkozás során az igényfelmérő lapon azt is megkérdeztem, hogy ki az a felnőtt férfi, akitől a fiú el tudná fogadni az áldást, valamint rákérdeztem, hogy az apjától el tudná-e fogadni.

¹⁴ Az atyai áldás fontosságáról lásd még BARTOS K.: Isten „dolgozik”. Az apai áldás hiánya és „égi Atyánk” gyógyító jelenléte, *Embertárs*, 2014/2., 148–153.

Azt terveztem, hogy problémás esetben személyesen beszélgetek a fiúval. Elhatároztam, hogy csak akkor valósítom meg az ötletet, ha egyetlen fiúnál sem látom a sérülés veszélyét.

A diákoknak körülbelül az egynegyedénél éreztem, hogy az apatéma veszélytelen. A többiekénél azonban – különböző súlyú – problémákat éreztem, és azt, hogy sokakkal egyénileg kellene beszélgetnem, hogy jobban megismerjem a helyzetet. Nagyjából a fiúk negyedénél nincs, nem elérhető az apa, vagy olyan rossz vele a viszony, hogy nem érdemes feszegetni. Tehát világossá vált, hogy az ő esetükben más férfival kellene fölvennem a kapcsolatot (a többségük meg is nevezte). De volt néhány diák, aki nem tudott megnevezni olyan felnőtt férfit, aki számára fontos.

Egyenként beszélgettem a fiúkról az osztályfőnökkel, hogy jobban lássam a hátterüket. Hosszas imádságos mérlegelést tartottam, melynek során úgy döntöttem, hogy nem kérem meg az apákat a levélírára és az áldásra, mert az apasebek gyógyítása sokaknál már terápiát igényelne, ami kívül esik a kompetenciahatárunkon.

Az apakérdéssel való foglalkozást választható tevékenységként ajánlottuk föl a fiúknak, a pusztai feladatok egyikeként. Három boríték közül választhattak. Az elsőben az apához való viszonyra vonatkozó kérdések voltak, a másodikban egy általuk választott felnőtt férfihez való viszonyra kérdeztünk rá, a harmadikban pedig egy általuk választott közösséghez való viszonyukat tettük kérdéssé. Mindhárom változatban arra kértük a fiúkat, hogy fogalmazzanak meg egy levelet a választottnak.

A reflexiót a választott feladatnak megfelelő kiscsoportban végeztük el. Az osztálynak nagyjából a fele az apakérdéssel, a másik fele pedig a közösséggel foglalkozott. A kérdések megmozgatták őket, a kiscsoportokban viszonylag mélyen tudtak beszélni a kapcsolatot érintő örömeikről és fájdalmaikról, a közösség pedig figyelemmel és együttérzéssel tudta hallgatni. A lelkigyakorlat során az egyéni beszélgetés lehetőségét is felajánlottuk.

A lelkigyakorlat fontos célja a személyes erőforrásokra való rátalálás. Az atyai áldás itt sajnos nem tudta betölteni ezt a szerepet, ezért az áldás más formáját kerestem és találtam meg a közösségi visszajelzés formájában.

4. Találkozás életünk nehézségeivel – a széder szimbólumai

A lelkigyakorlat első másfél napjának kulcsfogalma a „mélypont” keresése. Ennek a blokknak a spirituális célja a szembesülés életünk negatívumaival. Ezt a kérdést tesszük fel: „A te életedben hogyan van jelen: a veszteség, a gyász, a könny, a keserűség, a szolgaság, az izzadság, az áldozat, az újjászületés, az élet?”

A blokk tematikus célja pedig a széder szertartás szimbólumainak a megismerése. Mivel ezek a jelképek távol állnak a mi kultúránktól, előkészítés nélkül a diákok érthetetlennek találnák. Nem a szimbólumokon keresztül jutunk el életünk negatívumaihoz, hanem fordítva: a korábbi tapasztalatok alapján nyernek értelmet ezek az idegen szimbólumok.

Az esti liturgiában már az életünk negatívumait is hordozó szédertállal találkozunk, és mindez kapcsolatba léphet a zsidó nép spirituális küzdelmével és Jézus Krisztus misztériumával.

A pászka ünnepére mint szabadulásünnepre tekintünk. A zsidókat a fáraó makacssága tartotta fogva. Megkérdézzük: „A te életedben mik a »fáraók«, akiknek a makacsságát meg

kellene törni?” Lehetőséget adunk, hogy a fiúk reflektáljanak függőségeikre, rendezetlenségeikre. A zsidókat Jahve a tíz csapással szabadította meg. Az esti liturgiában Isten szabadító erejére emlékezünk. A zsidó nép és utána az apostolok tapasztalatára. Ezeket a tapasztalatokat idézzük meg, és próbáljuk átélni őket.

A blokk elején tartott frontális bevezető után a lelkigyakorlatozók meditációs objektumként kapnak egy ábrát a szédertálról, amelyen az egyes szimbolikus tárgyak mellett megtalálható a jelentésük is. Az egyéni elmélkedést kiscsoportos feldolgozás követi.

5. A széder szertartása

A lelkigyakorlat első másfél napját egy szép ünneppel zárjuk le. A negatívumokat, nehézségeket föloldjuk ebben a szertartásban, és Jézus Krisztus megváltó művéhez kötjük őket.

A széder szertartás Isten szabadító hatalmáról szól. Ezt élték át a zsidók, és a történetek elmesélésével ezt próbáljuk megjeleníteni a diákokkal. Személyes történetüket és a zsidóság történetét próbáljuk összekötni. Tudatosítjuk, hogy ez történt az utolsó vacsorán. A szentmise és a szédereste szimbólumait hozzuk össze életük történetével.

A széderestében megjelenítjük Jézus szimbolikus tettét: megmossuk a jelenlévők lábát. Az osztályfőnöknek felajánlom a lehetőséget, hogy ő mint az osztály vezetője mossa meg a diákok lábát.

A prédikációban reflektálok az eddig történetekre. A mélypont fogalmát használva egybefogom a filmet, a zsidók (kivonulás) és Jézus történetét (megkeresztelkedés, kereszthalál). Az összefoglaló után, ha alkalmas, elmesélem a saját hivatásom történetét: hogyan éltem át mélypontot a saját lelkigyakorlatomon, engedtem el mindent, éltem meg a legmélyebb szabadságot, és ismertem föl a hivatásomat. A mélypont és a szabadság összefüggése nyitja meg hivatásunk fölismerésének lehetőségét. Így készítettem elő a másnap délelőtti hivatáskereső blokkot.

A diákok többségét magával ragadta a szertartás. Fontos volt, hogy sok könnyed, vidám elemet vittünk bele. Ez segítette a komoly részek befogadását. Jó ötlet volt, hogy a szertartás vacsorával végződött.

6. Küzdelem

A férfi életében alapvető a küzdelem. Ennek megtapasztalását fel akartuk ajánlani a fiúknak. Biztonságos, de nem teljesen fájdalommentes páros küzdelem kereteit akartuk megteremteni. Mozgalmas, a sok hirtelen mozgás miatt kimerítő formát kerestünk. Azt szeretettük volna, ha az akaratéő és nem a testi erő döntené el a kimenetelt. Határhelyzetet szeretttünk volna, amelyben a fiatal megérzi, hogy csupán az akaraterején múlik, hogy benne marad-e a helyzetben, vagy kimenekül.

A küzdelemblokkban való részvételnél különösen fontosnak gondoltuk az önkéntességet. Előző este felvázoltuk a lehetőségét, hogy részt lehet venni egy próbaszituációban, egy küzdelemben. Mindenki számára meg volt címezve egy boríték, s benne a szituáció leírása. Egyenként döntöttek arról, hogy az „igen” vagy a „nem” kupacba helyezik, aszerint, hogy részt akarnak-e venni a próbán, vagy nem.

Minden lelkigyakorlaton azt tapasztaltam, hogy a fiúk ambivalensen viszonyultak a küzdelemblokkhoz. Amikor szabadtéren rendeztük, a hideg nehezítette az elmélyült részvételt. A sok résztvevő miatt elhúzódó program néhányuk számára unalmassá vált. Máskor az éjszakai vagy hajnali időpont bizonyult szerencsétlennek. Amikor 11. osztályban ajánlottuk föl a próba lehetőségét, a fiúk még éretlennek bizonyultak hozzá.

Az egyik lelkigyakorlaton a fiúk lelkesen érkeztek, de nem igazán éreztek rá a dolog lényegére. A párbajok ugyan intenzívek voltak, de szinte mindegyik során hamar elbukott az egyik fél, így a szituáció nem vált igazán határhelyzetté számukra. A végén érezni lehetett, hogy csalódottak, és rossz hangulatban távoznak. Fiatalkorom vezetőtársam sommásan azt állapította meg, hogy „ezek a fiatalok nem tudják, mit jelent küzdeni”.

Másnap reggel egy plenáris körben dolgoztuk föl az éjszaka történeteket. A legtöbben azt fogalmazták meg, hogy mára számítottak. Tehát a program vagy nem volt eléggé előkészítve, vagy nem nekik való volt.

A legmegrázóbb visszajelzésben az egyik fiú elmondta, hogy a szituáció arra emlékeztette, ahogy az apja bántalmazta. A fiú egyébként az egész lelkigyakorlat során elég nyíltan beszélt az osztálytársai előtt az apjával való kapcsolatáról. Fokozottan figyeltünk rá a lelkigyakorlat során, de nem érzékeltük, hogy külön beavatkozásra lenne szükség.

Példája elgondolkodtatott, hogy szabad-e vállalni annak kockázatát, hogy valakinél föl-tépünk egy ilyen sebet.

7. Életcélkeresés

Az igényfelmérés szerint sok végzős diák számára a továbbtanulással és a hivatással kapcsolatos kérdések a legfontosabbak. Ezért vasárnap délelőtt a hivatással, küldetéssel, az életcél keresésével kapcsolatos tevékenységet ajánlottunk a fiúknak.

Először személyes feladatként lerajzolták az életútjukat, majd szakaszokra bontották. Személyes beszélgetések sorozatában lépésenként haladtunk az életcél meghatározása felé. Ezúttal a diákok választhattak vezetőt, csak az volt az elvárás, hogy az eloszlás egyenletes legyen.

A személyes földolgozás előnye, hogy a fiú tényleges kérdésével foglalkozhattunk. A vezetők egy része tapasztalatlan volt a személyes beszélgetések terén, így ők a kérdések mentén haladva segítettek az életcél megtalálásában. A gyakorlottabb vezetőknél azonban segítőbeszélgetés is kialakulhatott.

Szerettük volna, ha a személyes beszélgetés után mindenki eljut odáig, hogy megfogalmazza maga számára a mondatot: „Az Úr Lelke van rajtam, és arra kent föl engem, hogy...” A zárómise evangéliuma a Lk 4,16–20 volt, a homília helyett pedig a diákok elmondhatták a saját mondatukat, a nyilvánosság előtt vállalhatták hivatásukat.

Az egyéni beszélgetés hátránya, hogy a többi diák szempontjából sok az „üresjárat”. Többen éltek a lehetőséggel, és kihasználták az időt a csendes elmélyülésre. Mások arra használták az időt, hogy egymással beszélgessenek.

Az egyéni beszélgetések között voltak felszínesebbek, de volt olyan is, amely segítőbeszélgetéssé alakult. A diákok visszajelzései alapján ez a délelőtti széken sikerült.

8. Közösségi áldás

Richard Rohr szerint „minden fiúnak éreznie kell, hogy az apja méltányolja, sőt nagyra becsüli”.¹⁵ Az atya áldó szava, amelyben azt mondja, hogy „te, fiam, kompetens vagy”, közvetíti a férfienérgiát. Az előkészület során azonban világossá vált, hogy az atyai áldás nem tud megjelenni a lelkigyakorlat keretében, más módot kellett találni, hogy a férfienérgia közvetíthető legyen a fiúk felé. A széder szertartásban találkoztunk Isten szabadító erejének és gondoskodásának tapasztalatával. A küzdelem elején és végén Jákob tusakodásának történetét olvastuk föl, a név fontosságáról és az áldásról szóló sorokkal. Az előkészület során kiderült, hogy a fiúk számára az osztályközösség a gyógyulás helye. Bízom az osztályban, hogy minden tagjának képes gyógyító szavakat mondani.

A teremben körben ült a férfiak közössége, az osztály kiegészülve az osztályfőnökkel és a lelkigyakorlat vezetőivel. „Azért gyűltünk össze, hogy megállhass a közösség előtt. A többiek őszinte mondatokat mondanak majd neked – rólad. Azt mondják majd, ami a valóság, ahogy te vagy, ahogy te vagy velük, ahogy te vagy a számukra, ahogy te vagy közöttük.” Fölállt öt jelentkező. Először ők kaptak visszajelzést. A következő negyedóra során csendben értük imádkoztunk, és mindegyikükről megfogalmaztunk magunkban egy-egy mondatot. Olyan mondatot, amelyben kifejezhetjük, mit jelent ő nekünk. A biztatás vagy a köszönet szavait kerestük. Majd egyikük a kör közepére állt. Hangosan kimondta a választott nevét, amelyet a közösség visszhangozott. Majd kiválasztott legfeljebb tíz osztálytársat, akitől meghallgatta a visszajelzést. Utána ő is mondhatott egy mondatot az osztálynak. Végül meghajolt, odalépett a vezetőhöz, és miután megkapta tőle a jelet, a közösség elmondta fölötte az ároni áldást. Majd jött a következő ifjú, aztán a következő ötös csoport, míg mindenki sorra nem került.

A legtöbb fiú számára ez volt a lelkigyakorlat csúcspontja.

KIÉRTÉKELÉS

A lelkigyakorlat előtt meghatároztuk a kiértékelés szempontjait. Ezekre a kérdésekre kerestük a választ a diákokkal, az osztályfőnökkel és a vezetőkkel végzett reflexiók során:

Melyik téma volt kiemelkedően fontos a diákoknak? Melyik érintette meg őket érzelmi-
leg, melyik intellektuálisan? Melyik téma nem volt fontos?

A munkaformák mennyire voltak sikeresek?

Milyen volt a vezetők együttműködése? Mennyire érezték magukat biztonságban? Mennyire értették meg egymást? Milyen érzések vannak bennük?

Milyen volt a vezetők és a lelkigyakorlatozók kapcsolata?

A lelkigyakorlat kísérőivel a program során félnaponta értékelést és előtekintést tartottunk. Így követhettem az egyes kiscsoportokban zajló folyamatokat. A vezetők megoszthatták egymással tapasztalataikat. Lehetőség volt a program módosítására, a szükséges korrekciók végrehajtására.

15 R. ROHR: *A férfi útja II.*, i. m. 99.

A lelkigyakorlat végén a zárókörben hallgattuk meg a diákok azonnali visszajelzéseit. Ekkor gondolatban még egyszer végighaladtunk a lelkigyakorlat folyamatán. Rákérdeztünk, hogy mi érintette meg őket intellektuálisan és érzelmileg, valamint rákérdeztünk a negatívumokra is. A diákok távozása után a vezetők is gyors kiértékelést tartottak. Ennek része volt az egymásnak adott visszajelzés is. Két héttel később a diákok megadott szempontok alapján írtak egy rövid levelet. Ezután még egy vezetői zárókörre is sor került.

Négy hasonló témájú lelkigyakorlatot vezettem az elmúlt években. A téma a tizenegyedikesek számára túl korainak bizonyult, a program nagyon megosztó lett: az osztály egyik fele a legjobbnak, a másik fele pedig a legrosszabbnak tartotta az összes lelkigyakorlatuk közül. Az egyik végzős osztályban sok gyümölcse volt a lelkigyakorlatnak, de az alapgondolatot nem sikerült közel vinni a fiúkhoz. A többi alkalom katartikus volt.

A sikeres kötelező iskolai lelkigyakorlat vezetője tudja, hogy ő a kapcsolatért felelős. Saját istenkapcsolatáért, a vezetőtársakkal való kapcsolatáért, a résztvevőkkel való kapcsolatáért, legfőképpen pedig az önmagával való kapcsolatáért. Minden más: ajándék.

A szerző piarista szerzetes, római katolikus pap, mentálhigiénés lelkigondozó, a gödi Piarista Szakközépiskola tanára.

Tamás Serényi, Sch. P.: Boy's Journey to Manhood – A “retreat” for school-leaver students of a boys' secondary school. *The process of the preparation and transaction of an obligatory “retreat” for school-leaver students of a boys' secondary school is presented hereby. During the preparation the leaders of the retreat are evolving a competent community gaining their own experiences. The program of the retreat is created with the cooperation of the form master and the students, and it is based on their assessed needs and demands.*

The spirit of the retreat is defined by congruence, empathy and unconditional positive regard. The retreat proceeds from the profane to the sacred. Starting from a profane film, built on the experiences of a personal life, enjoying the experiences of games and activities of the retreat all the experiences are taken to God. The aim of the retreat is to connect the profane and the sacred.

Following the footsteps of Richard Rohr the Man's Journey is revealed in this particular retreat.

Keywords: *compulsory school retreat, male spirituality, teenagers, initiation; vocation, father wounds.*